

Literatuuroverzicht - Gezinsaanpak Geletterdheid

In onderstaand document zijn belangrijke effecten uit literatuur samengevat die relevant zijn voor het thema gezinsaanpak. In dit literatuuroverzicht is zowel wetenschappelijke literatuur als beleidstukken en rapportages meegenomen en is alleen gekeken naar documentatie vanaf 2017. Dit document kan helpend zijn bij het onderbouwen van bijvoorbeeld een verandertheorie. Er is gekozen om niet altijd naar de primaire bron te verwijzen, maar naar rapportage waar het in samengevat staat.

Hoe gebruiken?

Het document bevat de volgende drie onderdelen:

1. Aanpakken leesbevordering en taalstimulering (p. 2-4)
2. Rol ouders bij leesbevordering en taalstimulering (p.5)
3. Manieren om bezig te zijn met taal en lezen (p. 6-8)

De effecten zijn per onderdeel samengevat in hoofdthema's en subthema's. De bronvermelding kun je onderaan het document vinden (p.9). Verwijs altijd bij het gebruik van de informatie uit dit document naar de juiste bron.

Colofon

Dit literatuuroverzicht is gemaakt door Rijnbrink in het kader van de Gemeentelijk Gezinsaanpak Geletterdheid.
Datum publicatie juni 2024.

Programma's leesbevordering en taalstimulering

Thema	Subthema	Effecten	Bron
Programma leesbevordering - VoorleesExpress 2-9 jaar	Woordenschat	Er is op korte termijn geen effect van VoorleesExpress deelname op de woordenschat van kinderen.	6
	Verhaalbegrip	Er is een klein effect op verhaalbegrip. Bij minimaal 15 huisbezoeken is dit een middelgroot effect. Stijgende lijn in verhaalbegrip tijdens deelname VoorleesExpress zwakt af na deelname. Significant effect op verhaalbegrip lijkt eerder een voorlezer- dan een oudereffect.	6
	Geletterde thuisomgeving	Bij minimaal 15 huisbezoeken positieve veranderingen in geletterde thuisomgeving; klein effect op katherkenning bij kinderen en middelgroot effect op gerapporteerde intensiteit van voorlezen door ouders.	6
Programma leesbevordering – BoekStart 0-4 jaar	Waardering	BoekStart wordt zeer positief gewaardeerd en heeft een positieve uitwerking op alle ouders, ongeacht hun sociale achtergrond. Ook ouders met een lage Sociaal Economische Status (SES) zijn gevoelig voor deze interventie.	7
	Bekendheid	Ouders met een lage SES zijn minder vaak bekend met het koffertje dan ouders met een gemiddelde of hoge SES.	7
	Bezoek bibliotheek	Ouders die het BoekStartkoffertje hebben opgehaald, bezoeken significant vaker een bibliotheek.	7
	Taalscore	De kinderen uit de groep temperamentvolle BoekStartbaby's bleken 4 jaar later substantieel beter op de taaltoets te scoren dan de even temperamentvolle kinderen die niet meededen met BoekStart. Boekstart heeft geen langetermijneffect in de groep kinderen die als baby een gemakkelijk temperament hadden. De kinderen in deze groep scoren dus met of zonder BoekStart ongeveer even hoog op de taaltoets.	8
	Voorlezen	Meer dan driekwart van de ouders geeft aan dat ze ten minste één keer hebben voorgelezen uit een van de items uit het BoekStartkoffertje.	7
		Bijna de helft van de ouders geeft aan dat het BoekStartkoffertje hun kijk op voorlezen heeft veranderd. Meer dan een vijfde zegt eerder te zijn begonnen met voorlezen.	7
		Een op de tien geeft aan voorlezen belangrijker te zijn gaan vinden. Vooral ouders met een lage SES geven aan dat hun kijk op voorlezen is veranderd door het BoekStartkoffertje.	7
		Ouders die deelnemen aan BoekStart lezen gemiddeld langer voor. Dat betekent op jaarbasis meer boeken en dus meer taalinput. Onderzoekers vonden GEEN relatie tussen duur voorlezen en taalscores. Dus het langer voorlezen verklaart NIET het verschil in de taalscores.	8
	Randvoorwaarde	Het aantal boeken speelt geen rol van betekenis bij de effectiviteit van een programma, persoonlijke contacten wel.	8
		Boekgiftprogramma's in laagopgeleide en laaggeletterde gezinnen zijn succesvoller als ouders in een medische setting het advies krijgen om voor te lezen. Deze boodschap in een medische setting zou ouders eerder ervan overtuigen dat voorlezen geen bijzaak, maar noodzaak is.	8
BoekStartcoach	De BoekStartcoaches maken de ouders meer bewust van het belang van voorlezen en van de bibliotheek en vergroten hun kennis op dit gebied. Daardoor verandert bij sommige ouders de houding ten opzichte van voorlezen en van de bibliotheek en ze veranderen ook hun gedrag.	9	

	In de kinderopvang	In kindcentra met BoekStart is voorlezen vaker opgenomen in beleids-, werk- en voorleesplannen dan in centra zonder Boekstart.	10
		Er is vaker een voorleescoördinator aanwezig op BoekStartinstellingen en voorlezen is vaker opgenomen in opleidingsplan pedagogische medewerkers.	10
		Pedagogisch medewerkers hebben op BoekStartinstellingen meer mogelijkheden scholing over voorlezen en taalstimulering.	10
Aanpak mondelinge taalstimulering – Thuis in Taal	Type Activiteit	Praat- en spelactiviteiten blijken het meest effect te hebben.	11
	Vaardigheden ouders	Belangrijk om geen beroep te doen op specifieke vaardigheden zoals lezen, schrijven of kennis Nederlandse taal van ouder.	11
	Ondersteuning ouder	Groei zichtbaar in cognitieve ondersteuning door ouders en aantal woorden dat ouder en kind gebruikten. Ook kwaliteit taalgebruik nam toe. Alleen bij leraren die stappen nauwkeurig toepasten.	11
		Laagopgeleide ouders: groei in het aantal taalactiviteiten dat zij thuis met hun kinderen uitvoerden en in kwaliteit interactie (meer betrokkenheid van kind en meer emotionele ondersteuning ouder).	11
Gezinsgerichte programma's - Internationaal 0-6 jaar	Ontluikende geletterdheid	Gemiddeld laten de ouder-kindprogramma's gericht op kinderen uit gezinnen met lage SES op korte termijn significante, positieve effecten op verschillende componenten van de ontluikende geletterdheid (zoals woordenschat en verhaalbegrip, letterkennis, fonologisch bewustzijn). Op de langere termijn lijken de effecten echter uit te doven	16
	Kenmerken aanbod	Het lijkt erop dat vooral programma's met een gericht en afgebakend aanbod effecten hebben. Kenmerken: een gelimiteerde set activiteiten of vaardigheden (bijv. alleen voorlezen), focus op activiteiten in het gezin en geen combinatie met activiteiten op school, niet afwisselen tussen trainingscontexten. Programma's waarbij activiteiten beter af te stemmen zijn op behoeften en voorkeuren kinderen en ouders laten gemiddeld grotere effecten zien.	16
Gezinsgericht programma – VVE Thuis Peuters	Woordenschat	Peuters die op peuterspeelzaal of voorschool deelnemen aan VVE en VVE Thuis (met app of zonder) hebben eind van het jaar een grotere woordenschat dan peuters die alleen VVE programma uitvoeren, effecten zijn relatief gering t.o.v. inspanning en investering om programma's te implementeren.	12
Gezinsgericht programma – VVE Thuis Kleuters	Type activiteit	Voorlees- en de praatplaatactiviteit zijn beide geschikt om ouder-kind interacties te stimuleren. Bij praatplaten droegen kinderen actief bij aan het gesprek en gebruikten zowel ouders als kinderen rijkere taal.	13
	Taalontwikkeling	VVE Thuis sorteert geen effecten geletterde ontwikkeling kinderen.	13,15, 17
	Ouders	Bracht ook geen verandering bij ouders teweeg (frequentie geletterde activiteiten, kwaliteit interacties).	13
		VVE Thuis lijkt aan te sluiten bij de voorkeuren van veel ouders, maar sluit minder goed aan bij ouders die thuis een andere taal spraken.	15

	Implementatie	Een belangrijke belemmering voor het optreden van effecten wordt gevormd door beperkingen in de implementatie van VVE Thuis, die een optimale overdracht in de weg staan. Programmaeffectiviteit is mede afhankelijk van de kwaliteit van de overdracht door trainers, de kwaliteit van de uitvoering door ouders.	13,15,17
--	---------------	--	----------

Rol ouders bij leesbevordering en taalontwikkeling kind

Thema	Subthema	Effect	Bron
Kenmerken ouders	Leesomgeving	Ouders die een rijke leesomgeving bieden - zelf (vaak) lezen, (kinder)boeken in huis halen, veel met hun kinderen praten over boeken en (voor)lezen -, stimuleren het leesgedrag en leesmotivatie en hebben een grotere kans dat hun kinderen lezers worden en beter presteren op school.	1,18
		Hoe meer boeken basisschoolkinderen thuis hebben, hoe hoger hun leesprestaties en leesplezier.	18,19
	Sociaal economische status	Een lage opleiding van ouders in combinatie met een lage maatschappelijk positie (lage SES) vergroot de kans op een gering taalaanbod in het gezin en blijkt een goede voorspeller van het leesklimaat thuis.	1
	Laaggeletterdheid	Het is aannemelijk dat er een relatie is tussen laaggeletterdheid van ouders en een gebrek aan leesstimulering voor hun kinderen.	1
Kinderen in hoogopgeleide gezinnen hebben betere schoolprestaties dan kinderen met laaggeletterde ouders.		4	
Ouderbetrokkenheid (samenwerking gericht op het stimuleren van de ontwikkeling van leerlingen)	Positief zelfbeeld	Slechts kleine tot middelgrote positieve effecten ouderbetrokkenheid op ontwikkeling van kinderen. Ouderbetrokkenheid blijkt vooral effectief als deze het positieve zelfbeeld van leerling versterkt. Hoge verwachtingen en aspiraties van ouders hebben de sterkste relatie met leerresultaten.	20
	Ouder als kennisbron	(H)erkennen van ouders als waardevolle kennisbronnen kan de self-efficacy (vertrouwen in het eigen kunnen) en de deelnamebereidheid van ouders vergroten.	21
	Geletterde vaardigheden	Op ouderbetrokkenheid in de voor- en vroegschoolse educatie geen effecten gevonden op geletterde vaardigheden van kinderen.	20
	Type begeleiding	Belang ouderbetrokkenheid lijkt niet af te nemen als kinderen ouder worden, maar vorm waarin het effectief is wel. Jongeren kinderen zijn gebaat bij directe betrokkenheid zoals begeleiden bij leren. Als kinderen ouderen worden helpen gesprekken en discussie over school.	18,20
	Thuisbetrokkenheid	Van alle vormen van ouderbetrokkenheid is het vooral de betrokkenheid thuis die kinderen helpt bij leren (thuisbetrokkenheid).	20
		Thuisbetrokkenheid heeft een positief effect op de cognitieve ontwikkeling van het kind in de leeftijd van 3 t/m 12 jaar: (Voor)lezen, leerzame activiteiten met letters en getallen, praten met kind over schoolaangelegenheden.	20
Effecten van thuisbetrokkenheid zijn groter naarmate sociale status ouders lager is.		20	

Manieren om bezig te zijn met taal en lezen

Thema	Subthema	Effect	Bron
(Voor)lezen	Leesvaardigheid	Middelbare scholieren die vaak zijn voorgelezen of vaak samen met hun ouders hebben (stil) gelezen, boeken betere leesprestaties.	19
	Taalontwikkeling	Via het voorlezen ontwikkelen kinderen naast woordenschat ook hun mondelinge taalvaardigheid en maken zij kennis met de aard van 'boekentaal'. Ook leren zij spelenderwijs wat de functies zijn van geschreven taal en hoe verhalen zijn opgebouwd.	2
	Belang jong beginnen	Hoe jonger kinderen zijn als hun ouders beginnen met voorlezen, hoe groter hun woordenschat op latere leeftijd.	22
		Kinderen die al jong worden voorlezen, hebben op 7- tot 10-jarige leeftijd gemiddeld een rijkere woordenschat, een sterker leesbegrip en een hogere leesmotivatie.	22
		De taalontwikkeling van kinderen die al in hun eerste levensjaar worden voorgelezen verloopt gunstiger dan die van kinderen die niet worden voorgelezen.	2
		De leeftijd van 0 tot 6 jaar is de belangrijkste fase van taalontwikkeling, omdat kinderen dan het meest taalgevoelig zijn.	4
		Tien- tot negentienjarigen die op jonge leeftijd door hun ouders zijn voorgelezen, vinden lezen plezieriger, lezen vaker en lopen een minder diepe leesdip op in de puberteit.	18
	Inlevingsvermogen	Kinderen die veel worden voorgelezen kunnen zich een betere voorstelling maken van de gedachten, gevoelens en wensen van andere mensen.	22
		Lezen vergroot inlevingsvermogen: meer begrip en genuanceerde opvattingen over de mensen om ons heen.	22
		Lezen hangt positief samen met sociale inzicht en empathisch vermogen.	22
	Leesspiraal	Leesvaardigheid verbetert wanneer kinderen in hun vrije tijd lezen. Gevolg is dat zij zelfverzekerder zijn over hun leescompetentie en daardoor vaker gaan lezen. Tekstbegrip en woordenschat nemen daardoor toe = positieve leesspiraal.	22
		Hoe geringer de woordenschat, hoe meer moeite kinderen hebben met lezen, hoe minder geneigd ze zijn om te lezen en hoe minder plezier ze hier aan beleven.	1
	Schoolprestaties (breder dan taal)	Lezen zorgt voor betere schoolprestaties. Groep 8 leerlingen die regelmatig een boek lezen behalen hogere scores op het Cito-toetsonderdeel taal, maar ook op wiskunde, studievaardigheden en wereldoriëntatie.	22
	Maatschappelijke kansen	Lezen vergroot maatschappelijke kansen: vaardige lezers zijn vaker actief op de arbeidsmarkt, hebben hoger inkomen, maken gemakkelijker promotie.	22
Welzijn	Lezen vergroot welzijn: plezierig, ontspannend, biedt afleiding van zorgen, troost in moeilijke tijden, kan leiden tot nieuw (zelf)inzicht.	22	
Interactief voorlezen	Taalontwikkeling	Positief effect van interactief voorlezen op de taalontwikkeling van 2 tot 5 jarigen. Effect kleiner bij vier tot vijfjarige dan twee tot driejarige kinderen.	14
	Woordenschat	Kinderen leren tijdens interactieve voorleessessies 10 tot 18 procent meer woorden dan tijdens het voorlezen waarbij enkel passief geluisterd werd.	14

	Woordbegrip	Kinderen leren tijdens interactief voorlezen nieuwe betekenissen voor bekende woorden en leerden de wereld om zich heen beter begrijpen.	14
	Randvoorwaarde	Interactief voorlezen blijkt minder effectief in gezinnen waar weinig ervaring is met boeken.	14
		Kinderen uit achterstandsgroepen kunnen profiteren van interactief voorlezen, als hun ouders voldoende training en ondersteuning daarbij krijgen.	14
Digitale materialen	Digitale kinderboeken	Het (voor)lezen van digitale kinderboeken stimuleert de taalontwikkeling, in het bijzonder van kinderen met een taalachterstand.	23
	Digitale prentenboeken	Digitaal verrijkte prentenboeken hebben een positief effect op de taalontwikkeling van kinderen, mits ze door een volwassene worden voorgelezen.	24
		Digitale prentenboeken hebben een positieve invloed op verhaalbegrip en woordenschat, vooral bij taalzwakke leerlingen. Verschillende onderzoeken wijzen erop dat de effecten groter zijn dan van voorlezen.	20
		Het inzetten van digitale middelen, zoals digitale prentenboeken, kan positieve effecten hebben en bovendien groepen bereiken die op andere manieren minder makkelijk te bereiken zijn. Juist in gezinnen waar ouders moeite hebben met (voor)lezen kan het gebruik van digitale prentenboeken een uitkomst zijn.	5
		Platform met toegang tot digitale prentenboeken in meerdere talen: De kinderen met een relatief geringe kennis van het Nederlands lezen meer boeken als de verhalen ook in de moedertaal beschikbaar zijn. Geen significante effecten op de taalontwikkeling.	25
	Verhaalactiviteit	Verhaalactiviteit Jeffy's Avonturen (app waarmee ouder en kind samen verhaal vertellen): effectief in verhogen van kwaliteit van de taalinteractie en de woordenschat van kinderen, maar complex om te implementeren in gezinsgericht aanpak.	12
Voorleestrainer	Digitale voorleestrainer bevat een digitaal prentenboek waarmee ouders een hands-on training krijgen. De huidige vorm van de voorleestrainer blijkt slechts marginaal bij te dragen aan betere voorleessessies met jonge kinderen. Bleek nog onvoldoende om ouders echt kindgericht te laten voorlezen.	8,25	
Praten / verhalen vertellen	Leesgedrag	Ouders die met hun kinderen praten en discussiëren over boeken, stimuleren het leesgedrag.	18
	Taalontwikkeling	Behalve boeken (voor)lezen helpt ook het vertellen van verhalen en het voeren van gesprekken over de dag bij de leesvaardigheid, al zijn de effecten daarvan geringer.	19
		De basis van taal wordt vooral voort uit de informele interacties tussen ouder en kind: praten over dagelijkse activiteiten helpt kinderen om hun woordenschat te vergroten en om de wereld om hen heen beter te begrijpen.	4
Meertaligheid / Thuistaal	Positieve effecten - Thuis	Goede basisvaardigheden in thuistaal zijn voordelig voor ontwikkelingen in een tweede taal. Als een kind begrippen leert in de thuistaal, dan zal het ook sneller equivalenten van deze woorden in een andere taal verwerven.	2, 3, 4, 5
		Thuistaal is belangrijk voor de culturele identiteit en de communicatie binnen het gezin.	5
		Thuistaal is belangrijk voor band tussen ouders en kind. Dit is ook belangrijke voorwaarde voor effectief voorlezen.	2,5

		Het is het meest effectief als ouders voorlezen in de taal die zij het best beheersen. Het praten over het verhaal verloopt veel beter wanneer dat gebeurt in de taal die de ouder vloeiend spreekt. Ouder is op die manier een beter 'model' voor de taalontwikkeling van het kind.	2
	Positieve effecten - Onderwijs	Leerling kan talige en culturele achtergrond inzetten ten behoeve van het leerproces.	3
		Leerlingen voelen zich beter thuis op school, wanneer thuishalen worden toegelaten.	3
		Wanneer er bij toetsen rekening gehouden wordt met taalsituatie van het kind, kan er meer op vakinhoud getoetst worden en worden leerlingen meer naar hun kunnen beoordeeld.	3
		Het toelaten van alle talen op school zorgt voor meer diverse relaties en een verbeterd welzijn van kinderen.	3

Bronnen

- 1) Stichting Lezen (2017). *Leesbevordering in gezinnen met weinig leescultuur. Over het hoe en waarom van het betrekken van laagopgeleide en laaggeletterde ouders bij de leesopvoeding*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- 2) Broekhof, K. & Nijhof-Broek, M. (2021). *Meer voorlezen, beter in taal. Effecten van voorlezen op de taalontwikkeling 0-4 jaar (Stichting Lezen)*.
- 3) Coret-Bergstra, M. & Nederlof, N. (2021). *Kansrijke aanpak: omgaan met meertaligheid*. (Onderwijskennis.nl (NRO)). Geraadpleegd op 13-03-2024, van www.onderwijskennis.nl/node/1419.
- 4) Burik van, E. & Ketel, J. (2023). *Taal in het gezin – wat werkt volgens de experts* (Expertisepunt Basisvaardigheden)
- 5) Buuren van, K, Voortman, L. & Lankhorst, H. (2021). *Criteria voor kansrijke activiteiten binnen de gezinsaanpak van laaggeletterdheid* (Stichting Lezen).
- 6) Steensel van, R. & Broens, A. (2019). *Werkt de VoorleesExpress?* (Stichting Lezen).
- 7) Kantar Public (2018). *Het BoekStartkoffertje: bekendheid, bereik en waardering*. Amsterdam: Stichting Lezen / Kunst van Lezen
- 8) Bus, A. & Bondt de, M. (2022). *Vroeg begonnen, veel gewonnen. Een onderzoek naar de langetermijneffecten van BoekStart*. (Stichting Lezen)
- 9) Sikkema, P. (2019). *Eerste evaluatie inzet BoekStartcoaches* (Qrius)
- 10) Kantar (2020). *Voorlezen in de kinderopvang: Onderzoeksrapport 2020*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- 11) Pluijm van der, M. (2020). Proefschrift: *At home in language* (Rotterdam University of Applied Sciences)
- 12) Teepe, R.C. (2018). Proefschrift: *enhancing preschoolers' vocabulary through family literacy programs* (Radboud University)
- 13) Rie de la, S. (2018). Proefschrift: *effects of family literacy programs. The role of Implementation Quality*. (Rotterdam University of Applied Sciences))
- 14) Lanting, C.I., Wolff de, M.S. et al. (2018) - Richtlijn Taalontwikkeling. (NCJ). Geraadpleegd op 13-03-2024, <https://www.igzrichtlijnen.nl/alle-richtlijnen/richtlijn/?richtlijn=47&rlpag=2710>.
- 15) Krijnen, E., Steensel van, R. & Severiens, S. (2020). *Ouderbetrokkenheid in de voor- en vroegschoolse educatie. Omgang met divers ondergroepen en bevordering duurzaamheid*. (Erasmus Universiteit Rotterdam)
- 16) Steensel, R. van, Fikrat-Wevers, S., Bramer, W., & Arends, L. (2019). *Stimulering van geletterdheid met ouder-kindprogramma's voor kinderen in achterstandsituaties. Een meta-analyse van effecten en werkzame elementen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- 17) Krijnen, E. (2021). Proefschrift: *Family literacy in context exploring the compatibility of a family literacy program with children's homes and schools*. (Erasmus Universiteit Rotterdam)
- 18) Stichting Lezen – Leesmonitor (2024). *Lezende ouder stimuleert leesgedrag en leesmotivatie*. <https://www.lezen.nl/onderzoek/lezende-ouder-stimuleert-leesgedrag-en-leesmotivatie/>
- 19) Stichting Lezen – Leesmonitor (2024). *Leesopvoeding vergroot leesvaardigheid*. <https://www.lezen.nl/onderzoek/leesopvoeding-vergroot-leesvaardigheid/>.
- 20) Van der Vegt, A. (2022). *Ouderbetrokkenheid en onderwijskansen*. (Onderwijskennis.nl (NRO)). Geraadpleegd op 13-03-2024, van www.onderwijskennis.nl/node/1434
- 21) Groff, C. & Wit de, M. *Wat werkt in het betrekken van laagopgeleide NT1- en NT2-ouders bij de ontluikende geletterdheid van hun kinderen?* Amsterdam: Kohnstamm Instituut. (Rapport 1098, projectnummer V9140)
- 22) Stichting Lezen (2021). *Waarom doet lezen ertoe?* <https://www.lezen.nl/blog/waarom-doet-lezen-ertoe/>
- 23) Stichting Lezen – Leesmonitor (2024). *Digitale vertelmiddelen stimuleren taalontwikkeling*. <https://www.lezen.nl/onderzoek/digitale-vertelmiddelen-stimuleren-taalontwikkeling/>.
- 24) Stichting Lezen – Leesmonitor (2024). *Samen en alleen digitaal (voor)lezen*. <https://www.lezen.nl/onderzoek/samen-en-alleen-digitaal-voorlezen/>.
- 25) Bus, A., Broekhof, K. et al. (2022). *Onderzoeksrapport Meertalige prentenboeken in het gezin*. (Sardes)